

การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง ดาหลัง

นาย อโนทัย จินาพร

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

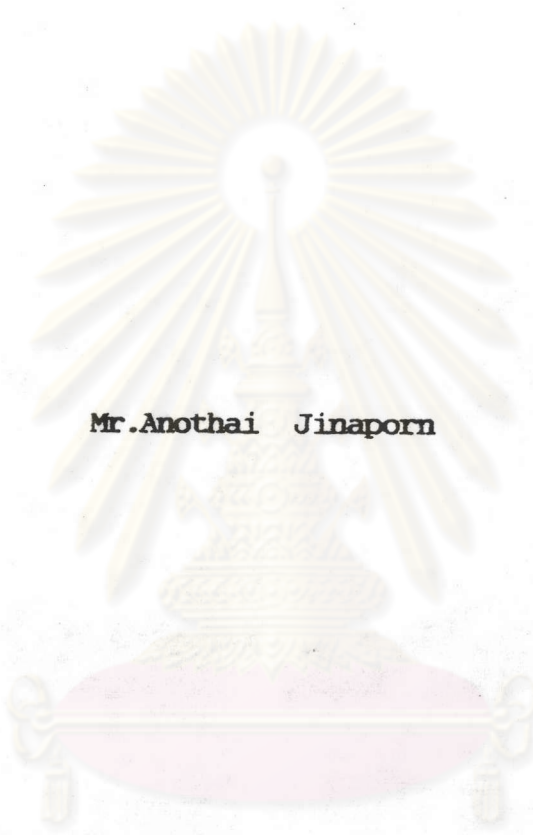
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-633-454-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROYAL VERSION OF DALANG

Mr. Anothai Jinaporn

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Thai Language

Graduate School

Chulalongkorn University

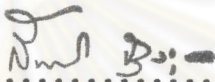
1996

ISBN 974-633-454-9

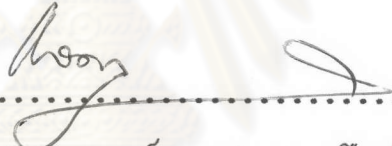
หัวข้อวิทยานิพนธ์   การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง ดาหลัง
โดย   นายอโนทัย จินาพร
ภาควิชา   ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระพันธ์

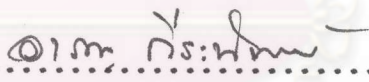

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฤงสูรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัชสิลชิต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระพันธ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อิงอร สุพันธ์วิช)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

อโนทัย จินาพร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง ดาหลัง
(AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROYAL VERSION OF DALANG) อ.ที่ปรึกษา :
ผศ.อารดา กิระนันท์, 296 หน้า. ISBN 974-633-454-9

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครในเรื่องดาหลัง พระราชนิพนธ์ในพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อต้องการทราบที่มาชัดเจน และเห็นคุณค่าของบทละครในด้าน
ต่าง ๆ โดยศึกษาที่มา โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ลักษณะคำประพันธ์ และกลวิธีการดำเนินเรื่อง
ตลอดจนคุณค่าด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์

ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยสรุปได้ว่า เรื่องดาหลังมีที่มาจากนิทานพื้นบ้านหลายล้านวน ด้านการ
สร้างอนุภาคหลักมีที่มาจากเรื่องกุฎาสัมผัสมากที่สุด ส่วนอนุภาคย่อยมาจากนิทานพื้นบ้านหลายล้านวนรวม ๆ
กัน มีคุณค่าด้วยเหตุผลประการต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่องใหญ่ที่ใช้ความรัก ศักดิ์ศรี สร้างความขัดแย้งได้
อย่างมีเอกภาพและน่าติดตาม โครงเรื่องรองช่วยพัฒนาเหตุการณ์ คลี่คลายปมปัญหาได้คล่องตัว และเสริม
รลชาดีให้ล้นกล้านาน แก่นเรื่องสะท้อนความเป็นจริงของมนุษย์ต่อเรื่องความรักไว้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ
ความรักมีอิทธิพลผลักดันให้มนุษย์ทำทุกสิ่งได้เพื่อตอบสนองความปรารถนาของตน มีแก่นเรื่องย่อย ได้แก่
การผจญภัยและทำศึกสงคราม สามารถสร้างตัวละครให้ขัดแย้งกันอย่างเข้มข้น และให้มีความรักผูกพันต่อกัน
อย่างน่าประทับใจในบทบาทต่าง ๆ ดำเนินเรื่องด้วยกลอนบทละครซึ่งยังอยู่ในแนวนิยมของสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น ใช้บทบรรยายเพื่อเล่าเรื่องได้ชัดเจน ใช้บทพรรณนาเพื่อสร้างภาพและให้เข้าใจความรู้สึก
ตัวละคร ใช้บทสนทนาเพื่อทำให้เรื่องมีชีวิตชีวา ให้คุณค่าด้านเนื้อหา ได้แก่ ให้ความสำราญอารมณ์ด้วยการ
สร้างเรื่องและผูกปมปัญหา สร้างตัวละคร และใช้แนวอิทธิปาฏิหาริย์ ให้ข้อคิดที่สามารถนำไปใช้ได้
ในชีวิตจริง สะท้อนสังคมวัฒนธรรมไทยในด้านสภาพความเป็นอยู่ การทำศึกสงครามครั้งโบราณ โบราณ
ราชประเพณี ความเชื่อ และค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมของต่างชาติต่างแดนต่าง ๆ ให้คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์
ด้วยการใช้คำที่ไพเราะสัมผัสสละไพเราะ การเล่นคำ และการใช้โวหารต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพ อารมณ์
ความรู้สึก และให้ความหมายลึกซึ้ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ภาษาไทย
สาขาวิชา ..... ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต ..... อโนทัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... อ.ดร. กิระนันท์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

** C510025 : MAJOR THAI
KEY WORD: THE ROYAL VERSION / DALANG

ANOTHAI JINAPORN : AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROYAL VERSION OF
DALANG. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. ARADA KIRANAND, M.A. 296 pp.
ISBN 974-633-454-9

This thesis presents an analytical study of Court drama Dalang, a royal version of King Rama I, in order to know the origin of the drama and its different values. The thesis aims at studying the source, analyzing the structure, themes, characters, characteristics of dramatic poetry, development of the story, as well as evaluating literary values.

The result of this research is as follows. Dalang originates from different versions of Panji stories. The Main element depends mostly on Kudasmilung, and the subordinate elements are from various versions of Panji stories.

The main plot of the drama involves conflicts between love and pride creating a unity and attracts readers' attention. The sub-plot contributes to the intensity, quick development and denouement of the story. The main theme reflects interestingly human truth and love, presented as a driving force behind all the character' actions so as to fulfill their desires. The sub-themes deal with adventure and warfare, contributing to intense conflicts and impressive affections of characters through their different roles. The story proceeds through dramatic poetry ("Klon"), a fashionable trend during early Ratanakosin Period. "Klon" is one of the best way to recite a story, depict pictures, express character'inner feelings and enliven the story with conversations. It terms of content, it entertains readers with the interesting plot, suspense, characters deployment and miracles. The value of the work is seen through its clear reflection of Thai tradition, the people's way of life and warfare in the old days. As for literary values, poetic recitation and rhymes are pleasant to the ear, stirring imagination and emotion. Different verbal embellishment helps to create profound and penetrating meanings.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....ภาษาไทย
สาขาวิชา.....ภาษาไทย
ปีการศึกษา.....2538

ลายมือชื่อนิสิต.....อนทัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....อ.ดร. กิรณนธ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยาลัยนพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยาลัยนพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้ความเมตตา
สละเวลาอันมีค่าช่วยเหลือ และให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย
ตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต และ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อิงอร สุพันธุมิช ที่กรุณาให้คำแนะนำต่าง ๆ อันมีประโยชน์ต่อวิทยาลัยนพนธ์
ผู้วิจัยขอขอบคุณโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย กองการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรใน
ประเทศไทยที่ได้ให้การส่งเสริมในด้านต่าง ๆ จนทำให้วิทยาลัยนพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณบิดา-มารดา ผู้มีพระคุณ และครู-อาจารย์
ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย รวมทั้งขอขอบคุณสำหรับกำลังใจที่ได้รับจาก
ภรรยาและบุตรชายที่สนับสนุน ท่วงใย และเอื้ออาทรแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

อโนทัย จินาพร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	6
แนวเหตุผลหรือสมมติฐาน.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ในการศึกษา.....	8
บทที่ 2 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของนิทานพื้นบ้าน.....	9
2.1 กำเนิดและพัฒนาการของนิทานพื้นบ้าน.....	9
2.1.1 นิทานพื้นบ้านในชวาบาหสีช่วงแรก.....	11
2.1.2 นิทานพื้นบ้านในชวาบาหสีช่วงหลัง.....	12
2.1.3 นิทานพื้นบ้านในมลายู.....	14
2.2 นิทานพื้นบ้านในประเทศไทย.....	18
บทที่ 3 วิเคราะห์องค์ประกอบพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง ดาหลัง.....	22
3.1 โดรงเรื่อง.....	22
3.1.1 โดรงเรื่องใหญ่.....	23
3.1.2 โดรงเรื่องรอง.....	26
3.1.2.1 โดรงเรื่องรองสัมพันธ์กับโดรงเรื่องใหญ่.....	26
3.1.2.2 โดรงเรื่องรองอิสระ.....	27

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 2	
3.2	แก่นเรื่อง..... 28
3.2.1	แก่นเรื่องใหญ่..... 29
3.2.2	แก่นเรื่องย่อย..... 33
3.3	ตัวละคร..... 35
3.3.1	ตัวละครเอก..... 37
3.3.1.1	ตัวละครเอกฝ่ายชาย..... 37
3.3.1.2	ตัวละครเอกฝ่ายหญิง..... 40
3.3.2	ตัวละครรอง..... 44
3.3.2.1	ตัวละครรองฝ่ายชาย..... 44
3.3.2.2	ตัวละครรองฝ่ายหญิง..... 47
3.3.3	ตัวละครประกอบ..... 49
3.3.3.1	ตัวละครประกอบฝ่ายชาย..... 49
3.3.3.2	ตัวละครประกอบฝ่ายหญิง..... 59
3.4	ลักษณะคำประพันธ์..... 61
3.4.1	กลอนบทละคร..... 62
3.4.2	กลอนเพลงกล่อมเด็ก..... 65
3.4.3	กลอนเพลงพื้นบ้าน..... 67
3.5	กลวิธีการดำเนินเรื่อง..... 68
3.5.1	บทบรรยาย..... 69
3.5.1.1	เล่าข้อเท็จจริงและเหตุการณ์..... 69
3.5.1.2	เล่าความรู้สึกนึกคิด..... 72
3.5.1.3	เพิ่มรายละเอียดดำเนินเนื้อหา..... 73

สารบัญ (ต่อ)

3.5.2	บทพรรณนา.....	75
3.5.2.1	สร้างภาพและบรรยากาศ.....	75
3.5.2.2	ให้รายละเอียดอารมณ์ภายในตัวละคร...	80
3.5.3	บทสนทนา.....	82
3.5.3.1	แสดงลักษณะและนิสัยตัวละคร.....	83
3.5.3.2	ช่วยให้เนื้อหามีชีวิตชีวา.....	85
บทที่ 4	การศึกษาที่มาของเรื่องตลก.....	88
4.1	ศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคหลักในเหตุการณ์ของแบบเรื่อง.....	91
4.1.1	การตั้งวงดีอีเทนาและการตุนาหัน.....	92
4.1.2	อีเทนาไปหลงรักนางอื่น.....	95
4.1.3	อีเทนาลอมตัวออกผจญภัยและทำสงครามในช่วงแรก	98
4.1.4	อีเทนาได้พบกับคู่หมั้น.....	101
4.1.5	อีเทนาและคู่หมั้นต่างมุ่งมุ่งฆาตกรหลังจากได้พบกัน	105
4.1.6	การทำศึกชิงนางครั้งสำคัญ.....	111
4.1.7	อีเทนาและคู่หมั้นต่างจากกันได้.....	115
4.2	ศึกษาเปรียบเทียบจากอนุภาคย่อยที่ปรากฏในเรื่อง.....	121
4.2.1	อนุภาคย่อยประเภทบทบาทประจำของตัวละคร.....	122
4.2.2	อนุภาคย่อยประเภทพฤติกรรม หรือการกระทำบาง อย่าง.....	136

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 5	คุณค่าของบทละครในเรื่องดาหลัง.....	149
5.1	คุณค่าในด้านเนื้อหา.....	150
5.1.1	คุณค่าด้านสำเร็จอารมณ์.....	150
5.1.1.1	การสร้างเรื่องและผูกปมปัญหา.....	151
5.1.1.2	ลักษณะตัวละครดึงดูดใจผู้อ่าน.....	153
5.1.1.3	การใช้โวหารบรรยาย.....	155
5.1.2	คุณค่าด้านข้อคิด.....	157
5.1.2.1	การใช้อารมณ์และอำนาจยอมนำไปสู่ความ พิพาท.....	159
5.1.2.2	ผู้มีความดีงามได้รับการยกย่อง.....	160
5.1.2.3	ความทุกข์ช่วยให้บทเรียนชีวิต.....	161
5.1.3	สขท่อนสังคมและวัฒนธรรม.....	162
5.1.3.1	สขท่อนสังคมและวัฒนธรรมไทย.....	162
	สภาพความเป็นอยู่.....	163
	การทำดีกสงครามสมัยโบราณ.....	167
	โบราณราชประเพณี.....	173
	ความเชื่อ.....	181
	ค่านิยม.....	188
5.1.3.2	สขท่อนสังคมและวัฒนธรรมอื่น.....	195
	การแปลลา.....	195
	ความสำคัญของกรีซ.....	197
	การนับถือเทพต่าง ๆ.....	198
	การทำพิธีศพ.....	200
	การนับถือพระผู้ใหญ่.....	202

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.2 คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์.....	206
5.2.1 การวิเคราะห์เสียงสัมผัสไพเราะ.....	207
5.2.1.1 สัมผัสพยัญชนะ.....	207
5.2.1.2 สัมผัสสระ.....	212
5.2.2 การเล่นคำ.....	218
5.2.2.1 การซ้ำคำ.....	218
5.2.2.2 การซ้ำความ.....	224
5.2.2.3 การซ้ำความหมาย.....	226
5.2.3 การใช้โวหาร.....	229
5.2.3.1 โวหารแบบภาพพจน์.....	229
อุปมา.....	229
อุปลักษณ์.....	239
การอ้างถึง.....	243
5.2.3.2 โวหารแบบจินตภาพ.....	245
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	252
บทสรุป.....	252
ข้อเสนอแนะ.....	257
รายการอ้างอิง.....	258
ภาคผนวก	264

สารบัญ

หน้า

เนื้อเรื่องย่อนิทานพื้นบ้านอีสานต่าง ๆ

1. ดาหลัง.....	264
2. ทิกะยัด บ้านหยี กุดาสมิรัง.....	268
3. ทิกะยัด บ้านหยี สมิรัง.....	273
4. อารีนครา.....	276
5. ทิชะกัต เซเกลวาเน็งปะตี.....	279
6. บ้านหยี ฮังเกณิ.....	283
7. ว่างบั้งวิเทษ.....	286
8. เกกุลิดัน มันทรี อาลิต.....	290
9. บากุสอัมบะระ.....	293
ประวัติผู้เขียน.....	296

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย